

Naschrift

Binnen maar ook buiten de PvdA is een gedachtenwisseling op gang gekomen over de toekomst van de sociaal-democratie. Het zou betreurenswaardig zijn als die discussie niet verder reikt dan tot de grenzen van West-Europa. Het veelbesproken proces van mondialisering vraagt om een ruimer interpretatiekader. Mijn beschouwing over een recent rapport van de Wereldbank over de te voeren arbeidspolitiek in het nieuwe wereldbestel is bedoeld daaraan een bijdrage te leveren vanuit een sociaal-democratische zienswijze. Dat de meningen over de essentie daarvan verdeeld zijn bleek al uit een eerste mondeling commentaar op mijn bespreking door Rick van der Ploeg in een publiek debat georganiseerd door Evert Vermeer Stichting en *Socialisme & Democratie*. Zijn kritiek lijkt in grote lijnen parallel te lopen met de argumenten die enkele lezers op schrift hebben gesteld. Mijn repliek gaat in op de door hen aangevoerde bezwaren waaraan niet een expliciet politieke stellingname ten grondslag ligt, maar

vertrouwen wordt uitgesproken in de juistheid van de koers uitgestippeld door de Wereldbank.

Teunissen geeft als consultant vooral blijk van zijn begrip en sympathie voor het *World Development Report 1995*. Hij verwijt mij van de inhoud een vertekende weergave te hebben gegeven. Het zou echter weinig moeite kosten om in antwoord op zijn correcties en aanvullingen aan de hand van weer andere passages mijn oordeel verder te onderbouwen. Ik vrees dat er voor de lezers niets anders op zit dan het rapport zelf ter hand te nemen. Wat naar mijn mening ongeloofwaardig en onaanvaardbaar blijft is om het erbarmelijke bestaan van het groter informele sector werkers te verklaren door arbeid in de formele sector van de economie daarvan de schuld te geven. De betrekkelijke bescherming en bevoordeling die dit kleine deel der werkende massa in ontwikkelingslanden geniet wordt op groteske wijze verdraaid onder miskenning van de lange sociale strijd die bijvoorbeeld spoorwegwerkers en textielarbeiders voor hun lotsverbetering hebben moeten voeren. De vakbonden van

deze industriële voorhoede heten gepolitiseerd te zijn. Wat is daar precies mis mee? Geldt bovendien niet hetzelfde voor werkgeversbonden? Over de politieke belangenbehartiging van die zijde rept het Wereldbank-rapport met geen woord.

Dereregulering van formele sector arbeid zal geen verbetering teweegbrengen in de toestand van de scharrelaars en hosselaars die de lagere economische circuits bevolken. Ik trek die conclusie op grond van mijn eigen onderzoekservaring. De ontmanteling van de grootschalige textielindustrie in West India heeft in de stad van mijn veldwerk – opgeklommen in grootte tot de twaalfde plaats in India – tot de vestiging geleid van vele duizenden kleine ateliers waarin het werkvolk onvoorstelbaar wordt uitgebuit en onderdrukt. Wie geen oog heeft voor de harde tegenstelling tussen arbeid en kapitaal in de voormalige Derde Wereldlanden is ziende blind.

Nergens in mijn beschouwing beveel ik de invoering aan in ontwikkelingslanden van het sociale voorzieningspeil dat in de loop van ruim een eeuw in de Westerse samenleving is bereikt.

✍ P E N O P P A P I E R ✍

Wanneer ik spreek over de noodzaak tot bescherming en beveiliging van arbeid is niet onze verzorgingsstaat mijn maatstaf maar het ontbreken van alles wat met een menswaardig bestaan te maken heeft voor het zeer groot deel van de werkende massa dat voor haar sociale zorg wordt teruggewezen naar niet langer bestaande bijstand in eigen kring. Zeker, met drinkwatervoorziening, ziektebestrijding en riolering zijn ook mensen gediend die in armoede leven maar dat zou naast en niet in plaats van bestrijding van directer vormen van uitbuiting en onderdrukking moeten gebeuren. De progrom en de pest hebben geen verandering gebracht in het barre arbeidsklimaat van de stad Surat. De informele sector werkgevers die hier de dienst uitmaken aanvaarden geen andere maatschappelijke verplichting dan het betalen van een minimale belasting en velen van hen zijn zelfs daartoe niet bereid.

Het commentaar vanuit de Wereldbank geschreven concentreert zich op enkele punten en gaat niet in op de alternatieve strategie door mij aanbevolen: versterking van de samenwerking en saamhorigheid van arbeid, sociale controle over kapitaal en krachtige publieke interventie in het economisch leven – jawel, ook van staatswege – ter beteugeling van vergaande marktongelijkheid.

Het belang van scholing, lager en voortgezet, onderschrijf ik zonder meer. Zelf heb ik de betekenis vastgesteld van het begin van alfabetisering in het milieu van landloze arbeiders in een

recent verslag van de uitkomsten van mijn onderzoek op het Indiase platteland (*Beyond Patronage and Exploitation*, Oxford University Press 1993). Maar het is natuurlijk flauwekul deze stap voorwaarts uit te roepen tot de belangrijkste vorm van armoedebestrijding die herverdeling van fysiek kapitaal of grond overbodig maakt. Cesar wil in het *World Development Report 1995* een omslag zien in de politiek van de Wereldbank en suggereert dat de strekking ervan nauw aansluit bij de visie van de International Labour Organisation. Ik geef graag toe dat de ILO is opgeschoven in de richting van de Wereldbank onder druk van de gebleken onwil van werkgeversorganisaties om voor dit forum hun arbeidszaken te regelen. Dit neemt niet weg dat, in tegenstelling tot wat Cesar beweert, de analyses en aanbevelingen van de Wereldbank ingrijpend verschillen van *World Employment 1995*. Het eerder dit jaar verschenen ILO-document bepleit internationale actie om uitholling van arbeidsstandaarden te voorkomen, tekent verzet aan tegen de afnemende sociale bescherming en merkt op dat bewijs ontbreekt voor de stelling dat minimum lonen ten koste gaan van meer werk. Deregulering is niet het wondermiddel dat de Wereldbank ervan maakt.

As in the case of Asia, therefore, these developments with respect to labour market regulation in Latin America do not provide any confirmation of the view that it is necessary to have an essentially unregulated labour market in order to be internationally

competitive. While the experience has highlighted the importance of reforming inappropriate regulations it has also shown the value of avoiding totally unregulated flexibility. In particular, there have been positive examples of the benefits of tripartite consultation and a sound industrial relations system(s) in solving problems caused by adjustment. (pp. 86-87, World Employment 1995, Genève)

Uitbuiting mag niet, althans, je mag het niet zeggen. De conclusie die Cesar verbindt aan het taboe op waarde-oordelen door de Wereldbank, opgelegd door de *primes inter pares* in het mondiale bestel, is onthullend. Dat zou namelijk dwingen tot staving van elk betoog en pleidooi 'met zuiver economische argumentatie'. De taal der economen wordt hier een reinheid toegeschreven die elke politieke lading al bij voorbaat uitsluit. Het is in wezen de zelfde opvatting die tegenstanders van het onverkorte marktdenken van ideologische vooringenomenheid beschuldigt en in gemoede blijft volhouden dat geloof in de tuchtigende werking van de markt niets met politieke stellingname te maken heeft. Een discussie met economen vernauwt zich al snel tot de tegenstelling tussen markt en staat waarbij dreigt te worden vergeten dat beide gebonden zijn aan een maatschappelijk bestel dat nog vele andere sociale krachten en instituties kent met een eigen dynamiek.

JAN BREMAN